

УДК 343.98

В. Ю. Шепітько, академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, завідувач лабораторії «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю» Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків;
Г. К. Авдєєва, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю» Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

ПРОБЛЕМИ РОЗРОБЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ЗАСАД ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

У статті викладено проблеми розроблення інноваційних засад техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції та перспективи наукової роботи лабораторії «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю» Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України за даним науковим напрямом.

Ключові слова: *інноваційні засади, інформаційні технології, автоматизоване робоче місце.*

Науковці лабораторії «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю» НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України з 2012 р. працюють над фундаментальною темою «Інноваційні засади техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції» (робота за те-

мою триватиме до 2016 р.). Обрання напрямів дослідження здійснюється відповідно до стратегічних пріоритетів інноваційної діяльності в Україні на 2011–2021 рр. Згідно з Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» такими напрямками (серед інших) визначено «фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави» і «розвиток сучасних інформаційних та комунікаційних технологій»¹. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2015 року» від 7 вересня 2011 р. № 942 до пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2015 р. належать «фундаментальні дослідження з актуальних проблем суспільних та гуманітарних наук», а також «інтелектуальні інформаційні та інформаційно-аналітичні технології. Інтегровані системи баз даних та знань. Інформаційно-аналітичні системи, системи підтримки прийняття рішень»². Саме тому метою наукових досліджень за даною темою обрано формулювання принципів та визначення підходів і напрямів впровадження сучасних інновацій у вигляді інтелектуальних інформаційних й інформаційно-аналітичних технологій та систем підтримки прийняття рішень задля вдосконалення техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції.

Інноваціями є нововведення, які істотно підвищують якість певної діяльності. Термін «інновація» походить від лат. «*innovato*» та означає оновлення або поліпшення. На сьогодні термін «інновація» використовується як синонім терміна «нововведення». Сутність

¹ Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні [Електронний ресурс]: Закон України // Відом. Верхов. Ради України. – 2012. – № 19–20. – Ст. 166 (із змінами, внесеними згідно із Законом від 16.10.2012 № 5460-VI). – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>. – Заголовок з екрана.

² Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2015 року [Електронний ресурс]: постанова Каб. Міністрів України від 7 верес. 2011 р. № 942 (із змінами, внес. згідно з постановою Каб. Міністрів України від 24.10.2012 № 970). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>. – Заголовок з екрана.

цього терміна полягає в комплексному процесі створення, розповсюдження та використання нового продукту, що призначений для задоволення потреб людини з урахуванням сучасного рівня розвитку науки і техніки. Обов'язковим завершальним етапом інноваційної діяльності є успішне впровадження її результатів у практику та ефективне їх використання¹.

З урахуванням специфіки правозастосовної діяльності та розуміння поняття «інновація» можна стверджувати про існування інновацій у криміналістиці. Інновації у криміналістиці – це розроблені та впроваджені в практику нові сучасні методи, прийоми, технології, технічні засоби, прилади, апаратура, інструменти, метою яких є оптимізація розслідування злочинів та їх судового розгляду, підвищення якості правозастосовної діяльності².

Проблеми якості як критерію оцінки діяльності органів кримінальної юстиції досліджуються вченими-криміналістами протягом останніх кількох десятиліть³, а слідчі вважають підвищення якості провадження досудового слідства своїм головним професійним інструментом⁴.

Термін «якість» означає відповідність товару, робіт, послуг певним стандартам, які, як правило, закріплені в нормативних документах (ДСТУ, ТУ та ін.). Даний термін використовують також щодо різних видів діяльності людини. Управління якістю товарів і послуг здійснюється шляхом систематичного контролю, перевірки відповідності показників якості встановленим вимогам і цілеспрямованого застосування засобів, від яких залежить якість продукції (якість документації, обладнання, кваліфікація виконавців, вико-

¹ Див.: Шепітько В. Ю. Інформаційні технології в криміналістиці та слідчій діяльності / В. Ю. Шепітько, Г. К. Авдеева // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. ІВПЗ / редкол.: В. І. Борисов та ін. – Х. : Право, 2010. – Вип. 19. – С. 194.

² Шепітько В. Ю. Инновации в криминалистике и их использование в деятельности органов досудебного следствия / В. Ю. Шепітько, Г. К. Авдеева // Щорічник українського права : зб. наук. пр. – Х. : Право, 2012. – № 4. – С. 527.

³ Див., наприклад: Власов В. И. Расследование преступлений. Проблемы качества / В. И. Власов ; под ред. В. М. Парадеева. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1988. – 201 с.

⁴ Див.: Качество – основной инструмент следователя [Электронный ресурс]: Интервью зам. нач. ГУМВД в г. Киеве, нач. следств. управления, полковника милиции В. Бондаря // Еженедельник «Именем закона». – 2009. – 21 апр. (№ 13). – Режим доступа: <http://www.imzak.org.ua/index.php/N21/m1149079034>.

ристання сучасних досягнень науки і техніки та ін.)¹. Стандартів якості слідчої діяльності ще не розроблено, тому її критеріями ми вважаємо відповідність вимогам кримінально-процесуального законодавства, що передбачають повне, всебічне та об'єктивне дослідження (у т. ч. із використанням техніко-криміналістичних засобів) обставин справи і доказів. Рівень використання сучасних науково-технічних засобів та інформаційних технологій у досудовому слідстві є одним з критеріїв якості діяльності органів кримінальної юстиції.

Проблеми забезпечення якості товарів, послуг, а також різних видів діяльності людини вже кілька десятиліть слугують предметом дослідження вчених у різних галузях науки². Ними визначено, що забезпечення якості – це система керування (управління) процесом формування необхідних властивостей і характеристик продукції (товарів або послуг) під час її створення та використання за призначенням.

Основи забезпечення якості визначено у серії міжнародних стандартів ISO 9000:2005 «Системи менеджменту»³ якості. Основні положення та словник». Стандарти ISO 9000, прийняті як національні більш ніж у 190 країнах світу (в т. ч. в Україні), застосовуються в усіх сферах діяльності людини. Типова система управління якістю в Україні, запропонована в ДСТУ ISO 9000–2001 «Системи управління якістю. Основні положення та словник»⁴, являє собою сукупність організаційної структури, інноваційних методик, процесів і ресурсів, необхідних для загального керівництва якістю. Вона

¹ Большая Советская Энциклопедия [Электронный ресурс]. – М. : Большая Рос. энцикл., 2004. Изд. компании «Новый Диск» (CD-ROM).

² Див., наприклад: Ефимов В. В. Основы обеспечения качества : учеб. пособие / В. В. Ефимов, М. В. Самсонова. – Ульяновск : УлГТУ, 2008. – 236 с.; Гличев А. В. Основы управления качеством продукции / А. В. Гличев. – 2 изд., перераб. и доп. – М. : РИА «Стандарты и качество», 2001. – 424 с. ; Огвоздин В. Ю. Управление качеством. Основы теории и практики : учеб. пособие / В. Ю. Огвоздин. – 6-е изд. – М. : Дело и Сервис, 2009. – 304 с., та ін.

³ Синонімами терміна «менеджмент» є слова «керівництво» та «управління» (див.: Полный словарь синонимов русского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://словарь-синонимов.рф/>. – Загл. с экрана).

⁴ ДСТУ ISO 9000–2001 «Системи управління якістю. Основні положення та словник» [Электронный ресурс]. – К. : Держстандарт України, 2001. – Режим доступу: <http://document.ua/docs/tdoc3058.php>. – Заголовок з екрана.

призначена для поліпшення якості будь-якої діяльності, в тому числі правозастосовної.

Система управління якістю – це спосіб організації ефективної взаємодії всіх підрозділів і осіб, що управляють та беруть участь у створенні і виготовленні продукції, її реалізації та використанні з метою додання їй властивостей, що забезпечують задоволення певних потреб споживача при мінімальній витраті сил і засобів¹.

Аналіз даних визначень дозволяє дійти висновку, що інноваційними засадами техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції є система² підвищення якістю такої діяльності з використанням новітніх техніко-криміналістичних засобів. Розроблення такої системи передбачає використання системного та системно-структурного підходів, вихідним принципом яких слугує уявлення про цілісність системи, що досліджується³. У загальнонауковому розумінні системно-структурний підхід визначається як напрям методології наукового пізнання й соціальної практики, в основі якого лежить розгляд об'єктів як систем: він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта, виявлення багатоманітних типів зв'язків у ньому і зведення їх у єдину теоретичну картину. Кінцевою метою будь-якої системної діяльності є вироблення рішень як на стадії проектування, планування системи, так і на стадії управління нею⁴.

На сучасному етапі розвитку управління якістю має значну теоретичну базу, яка вбирає в себе елементи багатьох наук. Його

¹ Ефимов В. В. Основы обеспечения качества : учеб. пособие / В. В. Ефимов, М. В. Самсонова. – Ульяновск : УлГТУ, 2008. – С. 32.

² Системою є таке ціле, що являє собою єдність закономірно розташованих частин, які знаходяться у взаємному зв'язку (див.: Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова ; Рос. акад. наук ; Ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова. – 4-е изд., доп. – М. : Азбуковник, 1999. – 944 с.

³ Див.: Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3 т. / Р. С. Белкин. – М. : Юристъ, 1997. – Т. 1. – 512 с.

⁴ Див: Шевчук В. М. Методологічні засади побудови тактичних операцій / В. М. Шевчук // Юридична осінь 2012 року : зб. тез доп. та наук. повідомл. учасн. Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів (13 листоп. 2012 р.) / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х. : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. – С. 214.

головне завдання – спланувати, створити і забезпечити якісний результат (діяльність, продукцію, систему управління та ін.). Вирішення цього завдання забезпечується шляхом створення інноваційних прикладних систем, які упроваджуються і використовуються в різних напрямках діяльності людини.

Система інноваційних засад техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції складається з тих самих типових елементів, які запропоновано вченими як елементи системи підвищення якості в усіх сферах діяльності людини¹, а саме: 1) встановлення рівня якості; 2) забезпечення якості; 3) планування якості; 4) підвищення якості.

Встановлення рівня якості техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції здійснюється нами шляхом анкетування співробітників правозастосовних органів та узагальнення кримінальних справ щодо досліджуваних проблем.

Забезпечення якості техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції здійснюється за допомогою раціональної організації науково-дослідної роботи з використанням інформаційних технологій та залучення кваліфікованих фахівців для розроблення інновацій і надання науково-практичних рекомендацій для їх використання в практичній діяльності правозастосовних органів.

Планування якості техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції здійснюється під час проведення фундаментальних наукових досліджень з урахуванням пріоритетних напрямів наукових досліджень і сучасних науково-технічних розробок.

Підвищення якості техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції здійснюється шляхом розроблення конкретних дієздатних інновацій, їх апробації та впровадження у практичну діяльність правозастосовних органів.

Інноваційний процес техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції складається з таких етапів: 1) теоретичне обґрунтування інноваційних процесів у криміналістиці і правозастосовній діяльності; 2) вивчення й аналіз сучасного

¹ Див., наприклад: Ефимов В. В. Основы обеспечения качества : учеб. пособие / В. В. Ефимов, М. В. Самсонова. – Ульяновск : УлГТУ, 2008. – 236 с.

стану і можливих шляхів впровадження інновацій у діяльність органів кримінальної юстиції; 3) виокремлення найбільш перспективних напрямів інноваційної діяльності з урахуванням потреб слідчої (судової) практики і досягнень природних і технічних наук; 4) генерація і фільтрація ідей; 5) планування науково-дослідної роботи (НДР); 6) розробка відповідно до плану НДР інноваційних продуктів (технологій) та науково-практичних рекомендацій щодо їх застосування; 7) апробація результатів НДР; 8) впровадження інновацій у правозастосовну діяльність та оцінка ефективності їх використання¹.

Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» принципами інноваційної діяльності у галузі техніко-криміналістичного забезпечення органів кримінальної юстиції є такі: орієнтація напрямів дослідження на інноваційний шлях розвитку України; відповідність інновацій державним пріоритетам інноваційного розвитку; удосконалення норм кримінального процесуального законодавства України щодо використання інновацій під час кримінального провадження; сприяння використанню у діяльності органів кримінальної юстиції розробок, створених за допомогою вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу; забезпечення взаємодії науки та освіти у розвитку інноваційної діяльності; максимально можливий рівень інформаційного забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності; підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності².

Враховуючи проблеми, що виникають у процесі розроблення інноваційних продуктів і їх впровадження в практику боротьби зі злочинністю, ми вважаємо, що така робота повинна здійснюватися в три етапи: 1) підготовка до нововведення (технічна, теоретична) і роз'яснення переваг інновації; 2) безпосереднє впровадження інноваційного продукту; 3) оцінка ефективності впровадження інновації і її удосконалення з урахуванням виявлених у процесі використання недоліків. Такий алгоритм дій передбачає взаємодію

¹ Шепітько В. Ю. Инновации в криминалистике и их использование в деятельности органов досудебного следствия / В. Ю. Шепітько, Г. К. Авдеева // Щорічник українського права : зб. наук. пр. – Харьков : Право, 2012. – №4. – С.528.

² Див.: Про інноваційну діяльність [Електронний ресурс] Закон України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>. – Заголовок з екрана.

розробників інноваційного продукту з його споживачами (співробітниками правозастосовних органів). Дані питання вимагають поглибленого дослідження і відповідного правового врегулювання¹.

Робота щодо виконання фундаментальної наукової теми «Інноваційні засади техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції» здійснюється за такими напрямками:

- розроблення теоретичних засад інноваційної діяльності щодо техніко-криміналістичного забезпечення роботи органів кримінальної юстиції;
- дослідження та аналіз інновацій у техніко-криміналістичному забезпеченні діяльності органів досудового розслідування;
- створення інноваційних техніко-криміналістичних засобів для органів кримінальної юстиції.

За період 2012–2013 рр. науковцями лабораторії «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю» досліджено та проаналізовано сучасний стан інноваційної діяльності щодо техніко-криміналістичного забезпечення роботи правозастосовних органів, виокремлено пріоритетні напрями роботи з розроблення інноваційних техніко-криміналістичних засобів для потреб органів кримінальної юстиції, завершено роботу над розробленням комп'ютерного алгоритму «Спосіб формування суб'єктивного портрету “RAIPS-портрет” (комп'ютерного фотороботу)», продовжено роботу з формування електронної бази знань «Практика слідчого» та електронної довідкової системи «Опис предметів», розпочато роботу зі створення електронної системи тестування щодо оцінювання рівня знань із криміналістики, продовжено роботу з удосконалення автоматизованого робочого місця слідчого «Інсайт», розпочато роботу зі створення системи підтримки прийняття слідчих рішень та ін.

Найбільш вагомими науково-практичними результатами роботи за темою «Інноваційні засади техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції» захищено охоронними

¹ Шепитько, В. Ю. Инновации в криминалистике и их использование в деятельности органов досудебного следствия / В. Ю. Шепитько, Г. К. Авдеева // Использование современных информационных технологий и проблемы информационной безопасности в деятельности правоохранительных органов : сб. науч. тр. Калинингр. юрид. ин-та МВД России. – Калининград, 2011. – С. 16.

документами. Зокрема, отримано патент на корисну модель «Спосіб формування суб'єктивного портрету “RAIPS-портрет” (комп'ютерного фотороботу)»¹ та свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір наукового характеру «База даних “Практика слідчого”»².

Результати даних досліджень отримали позитивну оцінку практичних працівників правоохоронних органів та використовуються в навчальному процесі при створенні планів нових лабораторних робіт, лекційних курсів та практичних занять із навчальних дисциплін «Криміналістика», «Практикум із криміналістики» та «Судова експертиза» під час виконання магістерських кваліфікаційних робіт та дипломного проектування спеціалістів, при підготовці монографій, підручників та навчальних посібників.

Наукова робота за цією темою дозволяє сформулювати нові ідеї щодо сутності інноваційних засад техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції як системи підвищення її якості, розробити алгоритм інноваційної діяльності щодо техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції та створити новітні техніко-криміналістичні засоби на основі сучасних інформаційних технологій.

В статье изложены проблемы разработки инновационных основ технико-криминалистического обеспечения деятельности органов уголовной юстиции и перспективы научной работы лаборатории «Использование современных достижений науки и техники в борьбе с преступностью» Научно-исследовательского института изучения проблем преступности имени академика В. В. Стаишса НАПрН Украины в данном направлении.

The article describes the problems of developing innovation foundations of technical and criminalistics ensuring activities of criminal justice and perspective of

¹ Шепітько В. Ю. Спосіб формування суб'єктивного портрету «RAIPS-портрет» (комп'ютерного фотороботу) : патент на корисну модель №69248 від 24 квіт. 2012 р. / В. Ю. Шепітько, В. І. Фурса. – Бюл. – 2012. – № 1.

² Шепітько В. Ю. Свідоцтво №49389 про реєстрацію авторського права на твір «База даних «Практика слідчого», видане Державним департаментом інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України 30.05.2013 р. / В. Ю. Шепітько, Г. К. Авдєєва. – Бюл. – 2013. – № 1.

scientific laboratory work «Using of modern achievement of science and technology in fight against crime» Scientifically-research institute of the study the crime problems named by academician V. Stashis National Legal University of Ukraine in this direction.

Рекомендовано до опублікування на засіданні лабораторії «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю» НДІ ВНЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПРН України (протокол № 1 від 28 січня 2014 р.)

*Рецензент – доктор юридичних наук, професор
В. О. Коновалова.*